

LUBOR KRÁLIK

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

Panská 26, SK-81101 Bratislava 1

tel. +421 2 5443 1761, +421 2 5443 1762

e-mail: lubor.kralik@juls.savba.sk

SÚVISÍ SLK. *KÁNTRIŤ* S POL. DIAL. *KĘTRZYĆ, KĘTRACŹ*?

KLÚČOVÉ SLOVÁ: slovanské jazyky, slovenský jazyk, poľský jazyk, etymológia, sémantika ‘zabíjať, ničiť’.

SŁOWA KLUCZOWE: języki słowiańskie, język słowacki, język polski, etymologia, semantyka ‘zabijając, niszczyć’.

KEYWORDS: Slavic languages, Slovak language, Polish language, etymology, semantics ‘kill, destroy’.

IS SLOVAK *KÁNTRIŤ* RELATED ETYMOLOGICALLY TO POLISH DIAL. *KĘTRZYĆ, KĘTRACŹ*?

ABSTRACT: Slovak *kántriť* ‘kill, exterminate; ravage, devastate, destroy; cause spiritual suffering’ (first attested in A. Bernolák) has no convincing etymology. V. Machek and F. Sławski compared this word to Polish dial. *kętrać* ‘do something in an indecent, immoral way’, *kętrzyć* ‘commit adultery’ (perhaps related to Kashubian *kątor* ‘toad’; from German *kunter, kunder* ‘monster’?). – In the author’s opinion, *kántriť* is a denominative of Slovak *kántry* pl, older *kántor* sg ‘(in the Roman Catholic church) three days at the beginning of the seasons ordered as days of fast, prayers and repentance, Ember days’ (attested since the 17th century) < Latin *quattuor (tempora)* ‘four seasons’. Originally, *kántriť* was probably an intransitive verb (*‘observe the Ember fast’) from which the

* Príspevok vznikol s podporou Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied (VEGA; projekt č. 2/0136/16). – Použité skratky jazykov a dialektov: bavor. – bavorský, čes. – český, chorv. – chorvátsky, lat. – latinský, lit. – litovský, maď. – maďarský, nem. – nemecký, poľ. – poľský, rak. – rakúsky, rus. – ruský, slk./slc. – slovenský, sln. – slovinský, srb. – srbský, sthnem. – starohornonemecký, strfr. – stredo-francúzsky.

reflexive *kántriť sa* was derived (literally ‘«ember» oneself = to afflict, torture, destroy oneself [with {Ember} fasting, i. e. with hunger]’); finally, its transitive correlate *kántriť* ‘destroy, kill, ravage (somebody/something), etc.’ also came into existence. Therefore, as a word created in Slovak, *kántriť* should be separated etymologically from the above-mentioned Polish lexemes; at the same time, the assumption that Polish dial. *skantrzyć* ‘kill, strangle’ was borrowed from Slovak perf. *s-kántriť* (F. Sławski) may be validated.

Slovník súčasného slovenského jazyka (SSSJ II 523) charakterizuje sloveso *kántriť* ako expresívum a uvádza preň tri významy: 1. ‘(čo, koho) (cielene) spôsobiť smrť, zánik, usmrcovať, zabíjať, hubiť’ (porov. v slovníku uvedené exemplifikácie *kántriť myši, obyvateľov kántria choroby* a i.), 2. ‘(čo) spôsobiť veľkú škodu, skazu, pustošiť, ničiť’ (*kántriť životné prostredie* a i.), 3. ‘(koho, čo) spôsobiť duševné utrpenie, vyčerpať’ (*kántri ho neistota* a i.). V citovanom slovníku (op. cit. 524) nachádzame aj reflexívum *kántriť sa* expr. ‘spôsobovať si (cielene) navzájom smrť, zánik, usmrcovať sa, zabíjať sa, hubiť sa’ (*prečo sa ľudia vo vojnách tak kántria*).

Ide o výraz, ktorý je v slovenčine písomne doložený relatívne neskoro. Historický slovník slovenského jazyka (HSSJ) toto sloveso neobsahuje, nachádzame ho až u Antona Bernoláka (II 380: *kantriť* – s krátkym *a* v koreni – ‘kwá-riť’, tam i trpné prídavné *kantréní* ‘kwárení’ a slovesné podstatné meno *Kantréní* ‘Kwárení’). Početné doklady na slovo *kántriť sa* vyskytujú aj v tvorbe slovenských autorov pôsobiacich v 19. stor., ako sú napr. Karol A. Modrány, Bohuslav Nosák-Nezabudov, Jonáš Záborský či Ondrej Seberini¹; nie je nezaujímavé, že toto sloveso sa objavuje aj v textoch slovenských rozprávok, ktoré zozbieral P. Dobšinský – na základe toho možno usudzovať, že bolo i súčasťou ľudového jazyka².

V prospech takéhoto predpokladu svedčí nepochybne aj skutočnosť, že heslo *kántriť* expr. ‘ničiť, nivočiť, zabíjať’ nechýba ani v Slovníku slovenských nárečí (SSN I, 745), ktorý zároveň upozorňuje na celoslovenské územné rozšírenie tejto lexémy (porov. použitie kvalifikátora „csl“ [celoslovenský] v záhlaví príslušnej heslovej state)³.

¹ Príslušné doklady možno získať pomocou vyhľadávacieho rozhrania na stránke digitalizačného projektu Zlatý fond denníka SME, kde sú voľne dostupné texty uvedených autorov.

² K výskytu slova u novších autorov porov. – okrem stránky projektu Zlatý fond denníka SME – i SSJ I 672, SSSJ loco cit.

³ Deriváty od slovesa *kántriť* (dokonavé prefixálne odvodeniny *do-*, *na-*, *po-*, *s-*, *vykántriť* a i.) a ich podrobná filologická dokumentácia by sa mohli stať predmetom samostatnej štúdie; sémanticky sa väčšinou zhodujú s fundujúcim výrazom (k sémanticky disparátnemu *skántriť* vo význame ‘pozberať [obilie] z poľa’ porov. nižšie) a z chronologického hľadiska neumožňujú prehĺbiť jeho datovanie, preto sa im vzhľadom na rozsah príspevku podrobnejšie nevenujeme. – Na tomto mieste upozorníme aspoň na dial. *kántrnica* expr. ‘márnotratná žena’ (SSN I 745: Klenovec, okres Rimavská Sobota), akiste nadväzujúce na *kántriť* ‘ničiť’ v kontextoch typu *skántriť celý majetok*

2. Pokiaľ ide o etymológiu slova *kántriť*, zdá sa, že prvú informáciu etymologického charakteru nachádzame u Miroslava Kálala (1923: 229), ktorý pri heslovom výraze *kantriť* (s krátkym *a*) 'hubiti, pustošiti, mrhati' použil kvalifikátor „maď.“, čo znamená, že tu predpokladal prevzatie maďarského pôvodu; Luciano Rocchi (1999–2010) však toto slovo neuvádza.

Výrazu *kántriť* venoval samostatné heslo V. Machek v 1. vydaní svojho etymologického slovníka: „*kántriť* slc.: hubiti, pustošiti. Pd. [pol. dial. – Ł. K.] *kātrac* = *kętrzyć* hloupě dělati, *skantrzyć* zabíti a j. Původ nejasný“ (Machek 1957: 191)⁴. Z citovanej formulácie zároveň vyplýva, že autor pre tento výraz nepredkladá ďalšie inoslovanské paralely.

O slk. *kántriť* sa zmieňuje aj F. Sławski (SEJP II 129–130 s. v. *kętrzyć*), ktorý uvádza toto sloveso ako možnú paralelu pre pol. dial. *kętrzyć* 'cudzožylc', *kętrać* 'sprošnie, wszetecznie czynić', pričom zároveň vyslovuje predpoklad, že dokonavé slk. *skántriť* mohlo byť prevzaté do poľských nárečí („stąd chyba pożyczone nasze znane na Podhalu i w Beskidach *skantrzyć* 'zabić, zadławić'“). F. Sławski zároveň upozorňuje, že uvedené poľské dialektizmy sú doložené len z kašubskej oblasti („w innych dialektach nie spotykane; w stpol. nie zaświadczone“); azda i preto odmieta predpoklad A. Brücknera o genetickej súvislosti poľských výrazov s lit. *kęsti*, *kenčiu* 'trpieć'⁵, pričom za pravdepodobnejší („bardziej przekonująco“) považuje názor J. Karłowicza, že citované poľské nárečové slovesá súvisia s kašubským *kątor* 'ropucha', vysvetľovaným ako prevzatie zo staršieho nem. *kunter*, *kunder* 'obluda, príšera, netvor'⁶.

3. Nadväzujúc na úvahy F. Sławského, možno si položiť otázku, či by sa o etymologickom východisku v podobe už zmieneného nem. *kunter*, *kunder* nedalo uvažovať aj v prípade slk. *kántriť*. Zdá sa, že zo sémantického hľadiska nemusí byť takáto interpretácia (predpokladajúca asociáciu 'obluda, netvor' ~ 'zabíjať, hubiť, ničiť') celkom nepredstaviteľná⁷, problematickejší je podľa nášho názoru formálny aspekt naznačeného výkladu.

(KSSJ 668 s. v. *skántriť*). O dial. *kántrivnica* 'vyšitá stužka, ktorú si dievky dávali pod hlavnicu, aby vo sne videli svojho budúceho manžela' porov. nižšie (pozn. č. 16).

⁴ V 2. vydaní Machkovho slovníka (Machek 1968) už takéto heslo nenachádzame, z čoho možno usudzovať, že i sloveso *kántriť* je „výraz, který žije jedině na Slovensku a nemá v českých zemích obdoby nebo odvozeniny“ (op. cit. 7), a preto príslušná heslová stať nebola zaradená do 2. vydania Machkovho diela, koncipovaného už len ako etymologický slovník češtiny. – Porov. i heslá *kantriť*, *skántriť* u Fr. Št. Kotta (Kott online s. vv.), obsahujúce kvalifikátor „Slov.“, ktorým sa signalizuje výskyt uvedených slov na Slovensku.

⁵ K etymologickej problematike litovského výrazu porov. novšie LKEŽDB s. v. *kęsti*, *kenčiu*.

⁶ O kašubskom lexikálnom materiáli porov. novšie SEK III 36 (s. v. *kątrac sq*), 83–84 (s. v. *kątor*).

⁷ Porov. i použitie nem. *kunter* vo vzťahu k rôznym škodlivým zvieratám („auch noch von schädlichem gethier“ – DWB loco cit., význam č. 2.d.β.).

Bolo by azda možné predpokladať, že slovenčina prevzala nemecký výraz v jeho variantnej forme *konter* (porov. DWB online s. v. *kunter*, *kunder*: „nebenform *konter*“); takéto slk. **konter* ‘obluda ap.’ sa mohlo stať slovotvorným východiskom pre vznik odvodeniny **kontriť* ‘správať sa ako obluda; zabíjať, ničiť ap.’⁸ s frekventatívom, resp. iteratívom **kántrať* ‘zabíjať ap.’⁹, ku ktorému mohlo byť dodatočne utvorené i variantné (s)*kántriť*. Nedostatkem takejto konštrukcie je nepochybne jej celková hypotetickosť, resp. nedoloženosť jednotlivých článkov predpokladaného lexikálneho reťazca.

4. V kontexte úvah o etymológii slk. *kántriť* však možno upozorniť na formálnu blízkosť – konkrétne na slovníkové či „abecedné“ susedstvo¹⁰ – tohto slovesa a substantíva *kántry* pomn. ‘(v rímskokatolíckej cirkvi) trojdňový čas pôstu, modlitieb a pokánia v štyroch ročných obdobiach’ (SSJ II 524), ktorého najstarší písomný doklad pochádza z 18. stor.: *czech každé kantri mssy da služity* (Šaštín 1764; HSSJ II 23 s. v. *kánter*). Z hľadiska pôvodu ide o plurálový tvar substantíva, ktorého forma sa v HSSJ standardizuje ako *kánter* (s variantom *kántor*) a ktoré je v zmienenom význame¹¹ doložené už v rukopisnej pamiatke *Cantus et orationes* (17. stor.): *mame w czas cantru skromne ziwy bity*.

Konečným etymologickým východiskom výrazu je lat. *quattuor (tempora)*, t. j. ‘štyri (obdobia)’ (porov. už Matzenauer 1870: 193; Machek 1957: 191)¹²; formu

⁸ Išlo by o desubstantívne sloveso dnešného konjugačného typu *robiť*, *robím* (z diachrónneho hľadiska IV. slovesná trieda) so slovotvorným významom „byť tým alebo správať sa tak ako to, čo sa pomenúva základným substantívom“ (MSJ 456). – O slovanských desubstantívnych slovesách na *-iti porov. i Ślawski (2011: 27).

⁹ O starých slovanských imperfektívach, resp. iteratívach na *-ati (s možným predĺžením koreňového vokálu) porov. Ślawski (2011: 15); k fungovaniu príslušného morfonologického modelu v prípade zjavne mladších slovesných formácií porov. i staršie slk. *dokáncať* ‘dokončovať’ ako imperfektívum k *dokončiť* (HSSJ I 280 s. v. *dokončiť*).

¹⁰ Plne súhlasíme s názorom, podľa ktorého „для серьезной этимологии нужно не „алфавитное“ соседство, от этимолога требуется широкий горизонт и умение сквозь внешнее подобие увидеть подлинную природу“ (Trubačov 2003: 243); požadovaná schopnosť etymológa je však nepochybne dôležitá aj pre adekvátnu interpretáciu vzájomného vzťahu výrazov nachádzajúcich sa práve v špecifickom „abecednom“ susedstve.

¹¹ Podľa údajov HSSJ mal uvedený výraz v staršej slovenčine aj významy ‘štvrtročné obdobie, štvrtrok’ a ‘štvrtročne odvádzaný poddanský poplatok’, v oboch prípadoch doložené už od 17. stor. – Zo slovenských nárečí je substantívum *kántry* známe v troch významoch (porov. SSN I 745): 1. ‘pôstne dni predpísané cirkvou’ (s celoslovenským rozšírením), 2. ‘druh cirkevného poplatku’ (doložené v gemerských nárečiach) a 3. ‘stav, keď niekto nemôže jesť, piť (napr. od hnevu)’ (žartovné: *Na čo ti zaz je? Čo máš, kántri?!* – Chochoľná, okres Trenčín; *Pala tuším kolera bere, zaz má kantri* – Bzince pod Javorinou, okres Nové Mesto nad Váhom).

¹² Rovnaké etymologické východisko má aj chorv. *kvātre* ‘post što biva četiri puta na godinu’ (Skok ERHJ II 252), sln. *kvatre*, *kvātri* ‘id.’ (Bezljaj II 116), ako aj poľ. dial. *kantopory* ‘suchedni’ (SGPK II 303) či nem. *Quatember* (< *quaterember*) ‘die nach alter päpstlicher anordnung zur weihe der priester bestimmte woche (am anfrage jedes kirchlichen vierteljahrs), in welcher nebst

slovenského výrazu mohlo ovplyvniť maď. *kántor-böjt* ‘kántrový pôst’, v staršom jazyku i *kántor* ‘štvrtročné obdobie’ (doložené od r. 1508), prevzaté z rovnakého latinského zdroja (porov. MNyTESz II 351 s. v. *kántorböjt*; EWUng I 683 s. v. *kántorböjt*; Rocchi I 139 s. v. *kánter*)¹³.

Uvažujúc o možnosti etymologickej súvislosti výrazov *kántriť* a *kántry* (resp. staršie *kántor*, *kánter*), dospievame k záveru, že *kántriť* môže byť odvodenina od *kántry*, zaraditeľná medzi desubstantívne slovesá dnešného konjugáčného typu *robiť*, „ktorými sa vyjadrujú deje vyplývajúce z podstaty veci pomenovanej základným substantívom“ (MSJ 457) – východiskový význam slovesa by v takom prípade bolo možné rekonštruovať azda ako *‘zachovávať pôst predpísaný počas kántrových dní’.

Na základe sémantiky ‘zachovávať (kántrový) pôst’ mohol vzniknúť aj význam ‘hladovať’ – k príslušnému sémantickému posunu porov. i slk. *postiť sa* ‘zachovávať pôst, zdržovať sa jedla, nejest’; *hladovať* (SSJ III 326), *vypostiť sa* ‘pôstom al[ebo] nedostatkom jedla stať sa hladným, vyhladnúť, vylačnieť’ (SSJ V 272), čes. *vypostiti* ‘postem, nedostatkom jídla učiniti lačným, vyhladoviti někoho’, *vypostiti se* ‘postem, nedostatkem jídla se státi hladovým’ (PSJČ VII 325), poľ. *wyposzczony* ‘taki, który długo pościł i jest wygłodzony’ (SJP online s. v.) a i.

Sémantika ‘zachovávať pôst, postiť sa’, resp. blízka sémantika ‘hladovať’ – t. j. v oboch prípadoch ‘neprijímať potravu (v dostatočnom, resp. potrebnom

dem freitag und samstag auch der mittwoch strenggebotener fasttag war; sodann diese viertel-jährliche fastenzeit, im bürgerlichen und geschäftlichen leben ein vierteljahr überhaupt, ein quartal’ (DWB online s. v. *Quatember*); podľa nemčiny asi aj čes. *kvatembr* ‘půst čtvera suchých dnů’ (PSJČ II 472).

¹³ Lat. *quattuor (tempora)* bolo prevzaté do maďarčiny v podobe *kántor* pravdepodobne v dôsledku zblíženia s etymologicky nesúvisiacim maď. *kántor* ‘cirkevný spevák’ (doložené od r. 1314 – porov. MNyTESz II 351 s. v. *kántor*; EWUng I 683 s. v. *kántor*), ktorého východiskom je lat. *cantor* ako nomen agentis od lat. *canere* ‘spievať’; odtiaľ i slk. *kantor*, vo význame ‘kantor a organista v kostole, vedúci kostolného zboru, kt[orý] často pôsobil aj ako učiteľ’ doložené od r. 1586 (porov. HSSJ II 23; k ďalším významom pozri SSSJ II 523). – Výraz *kántore* pl. ‘postovi kvatre’ nachádzame aj v slovníku J. Mikalju (Blago jezika slovinskoga..., 1649): „Mikalja dürfte das Wort während seines mehrjährigen Aufenthaltes in Südungarn (Temesvár) gehört haben“ (Hadrovics 1985: 291 s. v. *kantore*). – HSSJ štandardizuje formu príslušného heslového výrazu v podobe *kánter* (porov. vyššie), z etymologických príčin by tu však zrejme bola vhodnejšia štandardizácia *kántor*. Na základe foriem *kántry* pl., *kántrový* možno predpokladať, že uvedené substantívum malo skloňovanie *kántor* – gen. sg. *kántral*-u, dat. sg. *kántru* ap. (okrem už citovaného dokladu *mame w czas cantru skromne zivy bity* porov. i *w kantru swatogirskem, swatoganskem, swatomichalskem, wianocznem* [vo význame ‘štvrtročné obdobie, štvrtrok’], Orava 1618; HSSJ loco cit.), t. j. s alternáciou *o/Ø*, napodobňujúcou stav vo výrazoch s príslušnými reflexmi jerových vokálov v silnej, resp. slabšej pozícii. Forma *kánter* mohla vzniknúť pod vplyvom prípadov typu dial. *veter, brater, kmoter, loter* (s vkladným *e*) – gen. sg. *vetra, bratra, kmotra, lotra* ap., napodobňujúcich výrazy s jerovými striednicami *e/Ø* (porov. Stanislav 1967: 396 n.).

množstve ap.)’ – mohla takisto poslúžiť ako základ pre vznik významu ‘zbavovať síl, oslabovať, vyčerpávať ap.’; porov. i vyššie citované čes. *vypostiti* v kontextoch typu *nasyť české duše, vypostěné Vídní* ‘zbavené síl’ (PSJČ loco cit.), poľ. *wypościć się* vo význame ‘wycieńczyć się, wynędzić się’ (SW VII 980), srb.-chorv. *ispòstiti se* ‘svršiti post; istrošiti se postom’, *ispošten* ‘istrošen postom (o tijelu)’ (RJA III 941), rus. *испостумиться, испнащиваться* ‘истомляться постомъ, изнуряться воздержаньемъ отъ пищи’ (Dař II 132), sthnem. *irfastên* ‘sich durch übermäßiges Fasten erschöpfen, schwächen, conficere’ (EWAhd III 85), nem. *sich abfasten* ‘jejunio macerari, durch langes fasten entkräften’ (DWB online s. v. *abfasten*), strfr. *adjeuner* ‘affaiblir par des jeûnes (le corps)’ (FEW online s. v. *jējūnare*) a i.

Takýto sémantický posun mohol nastať aj v prípade slovesa *kántriť*. Znamenalo by to, že na základe predpokladaného východiskového **kántriť* ‘zachovávať pôst predpísaný počas kántrových dní’ (nezvratné sloveso¹⁴) vzniklo zvrtné *kántriť sa* ‘vyčerpávať seba samého (kántrovým) pôstom; ničiť sa¹⁵, ku ktorému bol dodatočne utvorený nezvratný tranzitívny pendant *kántriť* (niekoho/niečo) s významami, aké podľa nášho názoru v značnej miere reflektujú sémantiku nezvratného slovesa *ničiť* ‘1. spôsobovať veľkú škodu, skazu, silne poškodzovať, narúšať fungovanie niečoho al[ebo] privádzať do neupotrebitelného stavu, kaziť, znehodnocovať niečo, devastovať; 2. zbavovať niekoho duševných al[ebo] telesných síl, oslabovať, vyčerpávať, trápiť, sužovať; 3. spôsobovať zánik, koniec existencie niekoho, niečoho, (fyzicky) likvidovať; 4. rušivo zasahovať do niečoho, nepriaznivo pôsobiť na niečo, kaziť, narúšať’ (SSSJ III 1003) – porov. možné paralelné použitie typu *kántriť/ničiť myši, obyvateľov kántria/ničia choroby, kántriť/ničiť životné prostredie, kántri/ničí ho neistota* ap.¹⁶

¹⁴ K predpokladanej nereflexívnosti porov. slk. *postiť* ako regionálny variant („kraj.“, t. j. krajové slovo) reflexíva *postiť sa* ‘zachovávať pôst’ (SSJ III 326 s. v. *postiť sa*).

¹⁵ Vo význame ‘2. spôsobovať si veľkú ujmu, duševne al[ebo] telesne sa oslabovať, vyčerpávať, trápiť sa, sužovať sa’ (SSSJ III 1003).

¹⁶ V kontexte úvah o sémantike slovesa *kántriť* si nepochybne zaslúži pozornosť jeho prefixálny derivát *skántriť* vo význame ‘pozberať (obilie) z poľa’ (porov. Palkowitsch II 2827: „Zkántrjm... [kldijm 2]“; v nadväznosti na neho i Kott online s. v.: „Zkántriti = skliditi [zboží]“, ako aj Kálal 1923: 607 s. v. *skántriť*, význam ‘1. zkliditi z pole’, s odvolaním sa na J. Palkoviča a J. Kollára). Vznik takéhoto významu možno azda objasniť napodobnením sémantiky slovesa *kosiť*, ktoré má okrem primárneho „poľnohospodárskeho“ významu (*kosiť trávu, jačmeň, líuku* ap.) aj sekundárny význam typu ‘hubiť, ničiť, vlastný slovesu *kántriť* – porov. *smrť, choroba kosí* (SSJ I 751 s. v. *kosiť*: „o hromadnom umieraní ľudí“), *gulky kosia* ‘hromadne usmrčujú’ (loco cit.), *smrť/zubatá kosila* ‘ľudia umierali vo veľkom množstve’ (SSSJ II 754 s. v. *kosiť*); porov. už doklad *basiliskus swim gedowitim popatrenim wsecko kosi a morduge* ‘usmrčuje’ (rukopisná pamiatka Sermones Jasov 1777; HSSJ II 111 s. v. *kosiť*). Takisto azda nemožno celkom vylúčiť, že význam ‘hubiť, ničiť’ sa v slovese *kosiť* (pôvodne ‘narábať kosou’ ako denominatívum od *kosa*; zrejme už psl. **kositi* – ESSJa XI 142 s. v. **kositi* I) mohol vyvinúť aj pod vplyvom personifikovaného obrazu smrti, známeho v slovenskej ľudovej kultúre: „Najmladšou a najrozšírejšou predstavou Smrti je kostlivec s kosou,

5. Z uvedeného vyplýva, že v prípade slk. *kántriť* ide zrejme o výraz, ktorý vznikol až v rámci interného slovenského jazykového vývinu; ide teda o slovenskú lexikálnu inováciu, pre ktorú sa nám zatiaľ nepodarilo nájsť paralely v iných slovanských jazykoch. Genetické usúvzťažňovanie slovenského výrazu s poľ. dial. *kętrzyć, kętrać* považujeme za málo pravdepodobné; prezentovaná etymologická interpretácia môže zároveň svedčiť v prospech predpokladu o slovenskej proveniencii poľ. dial. *skantrzyć*.

Bibliografia

- Bernolák Anton, 1825–1827, Slowár Slowenský Česko-Latínsko-Ňemecko-Uherský seu Lexicon Slavicum Bohemico-Latino-Germanico-Ungaricum, vol. I–VI, Budae.
- Bezljaj France, 1977–2007, Etimološki slovar slovenskega jezika, t. I–V, Ljubljana.
- Chorváthová Ľubica, Smrť. In: Centrum pre tradičnú ľudovú kultúru – elektronická encyklopédia, online: <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/smrť/> [citované 21.10.2018].
- Daľ Vladimír, 1903–1909, Tolkovij slovarь živogo velikoruskago jazyka, t. I–IV (3-je, ispravlennoje i značitelno dopolnennoje izd.), S.-Peterburgъ–Moskva.
- Duden online – Wörterbuch Duden online, online: <https://www.duden.de/woerterbuch> [citované 21.10.2018].

často na koni. Sprostredkovali ju z kresťanského umenia stredoveké nástenné maľby a kníhtlač“ (Chorváthová online). – Nie je jasné, či k derivátom od *kántriť* patrí aj dial. *kántróvnica* ‘vyšitá stužka, ktorú si dievky dávali pod hlavnicu, aby vo sne videli svojho budúceho manžela’ (SSN I 745: Rybany, okres Bánovce nad Bebravou); v nadväznosti na sémantiku ‘zachovávať (kántrový) pôst’, predpokladanú pre sloveso *kántriť* ako možné slovotvorné východisko substantíva *kántróvnica*, by sa tu azda dalo uvažovať o situácii rituálneho využitia pôstu: „Pôst... sa prijímal aj za... získanie dobrého muža. Býval súčasťou magických praktík, najmä pri veštení a čarovaní“ (Feglová online). Zdá sa však, že uvedené slovo možno usúvzťažniť aj so slk. dial. *kantrllík* ‘farebnej stužke podobná čipka na výrobu ľudového odevu’ (*Kantrllíki boli šelijakej farbi* – Návojevce, okres Topoľčany; SSN loco cit., s. v. *kantrdlík*), ktorého východiskom je podľa nášho názoru nem. dial. **Kanterl* ako sufixálna odvodenina (k sufixu porov. bavor.-rak. nem. *Sack-erl* ‘Beutel, Tüte’, rak. nem. *Fleck-erl* ‘kleiner Fleck’, rak. nem. *Weib-erl* hrub. ‘Frau’ ap.; Duden online s. vv.) od nem. *Kante* ‘1. hrot, špic, okraj; 2. ozdobný okraj so zubatými čipkami (von zacken oder ‘spitzen’ als schmuck... franz[ösisch] *dentelles*...)’ (DWB online s. v. *Kante*). Predpokladané nem. dial. **Kanterl* ‘čipka’ sa stalo východiskom nielen pre slk. dial. *kantrllík* ako označenie čipky (porov. vyššie; rekonštrukcia formy príslušného heslového výrazu v SSN v podobe *kantrdlík* nie je adekvátna, keďže zdvojené *ll* tu nie je výsledkom asimilácie typu *jedla* > *jella*, *padla* > *palla* ap., známej zo západoslovenských nárečí, Stanislav 1967: 358–359), ale pravdepodobne aj pre nedoložené **kántr* (so zjednodušením pôvodného *-rl* ako hláskového zakončenia netypického pre slovenčinu), resp. **kántra* ‘čipka’ (femininum zakončené na *-a* analogicky podľa *čipka*): od neho mohlo byť ďalej odvodené adjektívum **kántrový*, použité v spojení typu **kántrová stužka* ‘podobná čipke’, ktoré sa stalo základom pre vznik odvodeniny *kántróvnica*, označujúcej vyšitú stužku používanú pri špecifickej príležitosti (porov. vyššie).

- DWB online – Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm auf CD-ROM und im Internet, online: <http://dwb.uni-trier.de/de/> [citované 21.09.2018].
- ESSJa – Etimologičeskij slovar slavjanskich jazykov. Praslavjanskij lexičeskij fond, Moskva 1974–.
- EWAhd – Etymologisches Wörterbuch des Althochdeutschen, Göttingen 1988–.
- EWUng – Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen, Bd. I–III, Budapest 1992–1997.
- Feglová Viera, Pôst, [in:] Centrum pre tradičnú ľudovú kultúru – elektronická encyklopédia, online: <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/post/> [citované 21.09.2018].
- FEW online – Französisches etymologisches Wörterbuch de Walther von Wartburg, online: <https://apps.atilf.fr/lecteurFEW/index.php/site/rechercheAvancee> [citované 21.09.2018].
- Hadrovics László, 1985, Ungarische Elemente im Serbokroatischen, Köln–Wien.
- HSSJ – Historický slovník slovenského jazyka, zv. I–VII, Bratislava 1991–2008.
- Káral Miroslav, 1923, Slovenský slovník z literatúry aj nárečí (Slovensko-český differenciálny), Banská Bystrica.
- Kott online – Česko-německý slovník Fr. Št. Kotta, online: <http://kott.ujc.cas.cz/> [citované 21.09.2018].
- KSSJ – Krátky slovník slovenského jazyka (4., doplnené a upravené vyd.), Bratislava 2003.
- LKEŽDB – Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė, online: <http://etimologija.baltexus.lt/> [citované 21.09.2018].
- Machek Václav, 1957, Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, Praha.
- Machek Václav, 1968, Etymologický slovník jazyka českého, Praha.
- Matzenauer Antonín, 1870, Cizí slova ve slovanských řečech, Brno.
- MNyTESz – A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, köt. I–IV, Budapest 1967–1984.
- MSJ – Morfológia slovenského jazyka, Bratislava 1966.
- Palkowitsch Georg, 1820–1821, Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch, mit Beyfügung der den Slowaken und Mähren eigenen Ausdrücke..., Bd. I–II, Prag–Preßburg.
- PSJČ – Příruční slovník jazyka českého, sv. I–IX, Praha 1935–1957.
- RJA – Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, t. I–XXIII, Zagreb 1880–1976.
- Rocchi Luciano, 1999–2010, Hungarian Loanwords in the Slovak Language, vol. I–III, Trieste.
- SEJP – Franciszek Sławski, Słownik etymologiczny języka polskiego, t. I–V [A–Ł], Kraków 1952–1982.
- SEK – Wiesław Boryś, Hanna Popowska-Taborska, Słownik etymologiczny kaszubszczyzny, t. I–VI, Warszawa 1994–2010.
- SGPK – Jan Karłowicz, Słownik gwar polskich, t. I–VI, Kraków 1900–1911.
- SJP online – Słownik języka polskiego, online: <https://sjp.pwn.pl/> [citované 21.09.2018].
- Skok Petar, 1971–1974, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knj. 1–4, Zagreb.
- Sławski Franciszek, 2011, Słowotwórstwo, słownictwo i etymologia słowiańska, Kraków.
- SSJ – Slovník slovenského jazyka, sv. I–VI, Bratislava 1959–1968.
- SSN – Slovník slovenských nárečí, Bratislava 1994–.

- SSSJ – Slovník súčasného slovenského jazyka, Bratislava 2006–.
- Stanislav Ján, 1967, Dejiny slovenského jazyka. I. Úvod a hláskoslovie (3., doplnené vyd.), Bratislava.
- SW – Słownik języka polskiego, red. Jan Karłowicz, Adam Antoni Kryński, Władysław Niedźwiedzki, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927.
- Trubačov, Oleg Nikolajevič, 2003, Etnogenez i kultura drevnejšich slavian. Lingvističeskije issledovanija (izd. 2-e, dopolnennoje), Moskva.
- Zlatý fond denníka SME, online: <https://zlatyfond.sme.sk/> [citované 21.09.2018].

Streszczenie

Artykuł jest poświęcony etymologii słowackiego czasownika *kántrít* ‘zabijać; niszczyć; spowodować cierpienie psychiczne’, zestawianego (V. Machek, F. Sławski) z polskim dial. *kętrzyć* ‘cudzołożyć’, *kętrać* ‘sprośnie, wszetecznie czynić’. Zdaniem autora wyraz słowacki jest derywatem od słowackiego *kántry* plť ‘(w tradycji Kościoła rzymskokatolickiego) suche dni, dni kwartalne’ < łac. *quattuor (tempora)*; *kántrít* mogło być pierwotnie verbum intransitivum ze znaczeniem *‘zachowywać post suchedniowy’ – stąd chyba reflexivum *kántrít sa* ‘umartwiać się (postem suchedniowym)’ (> ‘tracić siły itd.; niszczyć się’) i, w końcu, transitivum *kántrít* ‘niszczyć, zabijać itd.’.